

**Софія Гавур,**

здобувач фахової передвищої освіти,  
спеціальність 022 Дизайн середовища,

Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола

**Науковий керівник –**

голова циклової комісії мовно-літературних дисциплін,  
старший викладач української мови та літератури

Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола

**Леся Ухач**

## **СВОБОДА ЯК КЛЮЧОВА ЦІННІСТЬ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ СУЧАСНИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПРО ВІЙНУ**

Сучасна українська література, що осмислює війну росії проти України, ставить свободу в центр ціннісної системи, яка формує образ героїв, наративи творів і загальне етичне спрямування текстів. У контексті воєнних подій свобода постає не як абстрактне поняття, а як глибоко особистий і національний виклик, як вибір, за який потрібно платити найвищу ціну – власним життям, свободою, тілесною цілісністю або психічним здоров'ям. Саме через зображення жорстоких випробувань і моральних дилем, перед якими постають герої, автори доводять, що свобода – це не політична конвенція, а внутрішня категорія, яка визначає суть буття.

Роман В. Ананьєва «Сліди на дорозі» є глибоким художнім дослідженням теми свободи крізь призму особистого досвіду фронтовика. Свобода у творі постає не як абстрактна категорія чи політичне гасло, а як внутрішня сила, що дає герою змогу залишатися людиною серед жорстокості війни. Автор, спираючись на власні переживання, правдиво змальовує, як у надскладних обставинах бою, втрат і постійного страху, саме прагнення до свободи підтримує моральний і психологічний стан солдата. Вона стає сенсом його дій, етичним імперативом, який не дозволяє зламатися навіть тоді, коли фізичні сили на межі. Герой розуміє, що свобода – це не лише право на вибір, а й обов'язок чинити спротив, бути вірним собі та своїй країні, навіть якщо за це доведеться заплатити найвищу ціну [1, с. 112].

У творі свобода виявляється через щоденний вибір героя між комфортом і ризиком, між безпекою і боротьбою, між байдужістю і відповідальністю. Його шлях – це шлях відмови від звичного, від тілесної і душевної зручності заради вищої мети. Особистий біль, втрати побратимів, фізична виснаженість – усе це стає фоном, на якому яскраво проявляється внутрішня стійкість персонажа. Він обирає бути вільним не лише як

громадянин держави, а й як особистість, яка не піддається дегуманізації навіть у нелюдських умовах. Свобода для нього – це здатність залишитися собою, не зрадити власних переконань, зберегти гідність і вірність тим, кого він захищає.

У документальній книзі С. Асєєва «Світлий Шлях: історія одного концтабору» свобода постає як внутрішній виклик у реальності абсолютного безправ'я. Автор, описуючи власний досвід перебування в полоні на окупованій території, показує, що навіть у ситуації фізичного підкорення, психологічного тиску й тортур свобода не зникає повністю – вона перетворюється на внутрішню опору. Для в'язнів концтабору саме віра в свою людську гідність і моральну перевагу над катами стає тим, що дозволяє вижити, не зламатися духовно. Асєєв переконливо доводить: тіло можна скувати, піддати болю і приниженню, але внутрішня свобода – це останній рубіж, який залишається недосяжним для агресора. У цих нелюдських умовах поняття свободи набуває не політичного, а екзистенційного виміру – вона стає сенсом, який допомагає зберегти особистість і залишитися людиною [2, с. 81].

Збірка А. Чеха «Точка нуль» розкриває свободу через образ українського солдата, який, з одного боку, бореться із зовнішнім ворогом, а з іншого – долає внутрішні страхи та моральні сумніви. У творах Чеха свобода – це не лише стратегічна мета, але й щоденне зусилля бути вірним собі, побратимам, своїм переконанням. Герої його нарисів відмовляються від легших шляхів заради гідності, яку вони ототожнюють із вільною державою та особистою незалежністю [7, с. 34].

У романі Т. Горіхи Зерня «Доця» тема свободи розкривається через особистий, емоційно насичений жіночий досвід війни. Головна героїня, звичайна мешканка Донбасу, вимушена зіткнутися з жорстокими реаліями окупації: вона втрачає рідний дім, близьких людей, звичне життя. Проте її внутрішній стрижень залишається незламним – вона не лише не здається, а й активно чинить спротив, долаючи страх, втому та біль. Її свобода – це не гасло і не декларація, а щоденна дія, що вимагає сміливості бути собою у світі, де правду зневажають, а слабкість карають. «Доця» не має влади чи зброї, але її віра у справедливість і вільну Україну стає рушієм для прийняття рішень і відповідальності за себе, за інших, за країну. Саме в цьому – глибинний сенс свободи в романі: це право і обов'язок діяти, боронити своє навіть тоді, коли довкола панує хаос і зневіра [4, с. 121].

У романі О. Михеда «Мороки» тема свободи подається через метафоричну площину. Герої борються з внутрішніми страхами – «мороками»,

які уособлюють втрату сенсів у часи війни. Свобода тут – це не лише визволення з-під окупації, а й подолання травматичного досвіду, здатність протистояти деструктивним впливам реальності. Таким чином, Михед розширює поняття свободи до психоемоційного рівня, демонструючи, що справжня перемога починається з перемоги над внутрішнім мороком [6, с. 90].

У романі О. Шинкаренка «Кагарлик» свобода постає як внутрішня точка опори в умовах повного абсурду та втрати звичних координат. Світ, у якому діють герої, деформований війною настільки, що в ньому руйнуються причинно-наслідкові зв'язки, стирається межа між реальним і вигаданим, а моральні категорії перестають працювати. У цій зневіреній, хаотичній атмосфері прагнення до свободи набуває глибоко екзистенційного сенсу – це вже не лише право на вибір чи протест, а боротьба за збереження власної ідентичності, розуму, внутрішньої рівноваги. Герої намагаються втриматися на поверхні цієї реальності завдяки свободі як усвідомленій автономії мислення і дії. Вона виступає єдиним елементом, що допомагає не розчинитися у безглуздому, травматичному просторі, і водночас – стає актом опору самому знеособленню [8, с. 140].

У романі А. Кокотюхи «Червоний» боротьба за свободу подається як глибинний історичний процес, що триває через десятиліття, незважаючи на зміну зовнішніх форм гноблення. Головний герой, Данило Червоний, постає символом українця, який не мириться з насильницькою русифікацією, репресіями та ідеологічним тиском радянської системи. Його незламна воля, відмова коритися чужій владі та здатність організовувати опір навіть у нелюдських умовах табору показують, що свобода – це внутрішня сутність, яка живе попри фізичне поневолення. Через образ Червоного Кокотюха наголошує: свобода не дається раз і назавжди – її потрібно виборювати знову і знову, передаючи пам'ять про цю боротьбу наступним поколінням [5, с. 152].

Особливістю сучасної літератури є також те, що свобода в ній не ідеалізується. Вона показується як важке досягнення, що потребує втрат і викликає глибокі моральні сумніви. Герої творів не завжди однозначні, але саме через їхню здатність робити вибір, навіть помиляючись, автори передають трагізм і велич свободи як людської цінності.

У багатьох творах (особливо у Чеха, Ананьєва, Асєєва) підкреслюється, що свобода нерозривно пов'язана з гідністю. Війна розкриває справжню суть цієї цінності: не можна бути гідним без свободи, і неможливо відчувати свободу, втративши гідність. Саме тому автори наголошують, що боротьба за свободу – це водночас боротьба за збереження людяності у нелюдських умовах [3, с. 45].

Сюжети літературних творів часто будуються навколо вибору: здатися чи боротися, мовчати чи говорити правду, піти чи залишитися. В кожному з цих рішень простежується основна ціннісна рамка – свобода як мотив, що спонукає до дії. Через такі ситуації читач отримує можливість співпережити герою, зрозуміти ціну, яку платить кожен, хто не зраджує цій цінності [9, с. 120].

Ще однією важливою характеристикою свободи у воєнній літературі є її національний вимір. Свобода індивідуальна тісно пов'язується зі свободою країни. Перемога чи поразка на фронті стає еквівалентом особистої перемоги чи поразки героя. Це підкреслює інтегрованість особистого досвіду в ширший контекст національної боротьби.

Не менш значущим є те, що тема свободи в українській літературі про війну збагачується також жіночими образами. Героїні «Доці», «Морок», «Кагарлика» виступають не пасивними спостерігачами, а повноцінними носіями цінностей свободи, відповідальності, самопожертви. Таким чином, свобода постає універсальною цінністю, що об'єднує обидві статі в єдиному русі спротиву.

Через багатство образів, емоційну глибину, моральну складність, письменники змушують читача замислитись, чим є свобода в його власному житті. Твори про війну слугують не лише формуванням колективної пам'яті, а й особистісним дзеркалом: кожен, хто читає ці твори, мусить відповісти собі – чи готовий я бути вільним і що я готовий віддати за свободу?

Отже, сучасна українська література демонструє, що свобода – це не абстракція і не політична доктрина, а щоденна, жива, болісна боротьба за право бути собою, говорити своєю мовою, захищати свою землю і гідність. Свобода – це виклик, шлях і вибір, що робить людину людиною, а народ – нацією. Саме таку свободу – глибоку, емоційну, екзистенційну – українські письменники описують у творах, які назавжди залишаться в пам'яті сучасників і нащадків.

### Список використаної літератури

1. Ананьєв В. Сліди на дорозі. Київ: Дім Химер, 2019. 288 с.
2. Асєєв С. Світлий Шлях: історія одного концтабору. Київ: Yakaboo Publishing, 2020. 224 с.
3. Головченко Н. І. Авторське начало в книзі Артема Чеха «Точка нуль». *Наукові записки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України*. 2018. № 1. С. 45–50.
4. Горіха Зерня Т. Доця. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 272 с.
5. Кокотюха А. Червоний. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2012. 336 с.

6. Михед О. Мороки. Київ: Видавництво Старого Лева, 2023. 320 с.
7. Чех А. Точка нуль. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 192 с.
8. Шинкаренко О. Кагарлик. Київ: Люта справа, 2020. 280 с.
9. Юрченко Т. Роман Тамари Горіха Зерня «Доця»: проблематика, особливості поетики. *Науковий вісник Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. 2020. № 2. С. 120–125.